

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA STILISTIK SINONIMLARNING TIL VA MADANIYATDAGI O'RNI

Jumaniyozova Mavluda

Urganch RANCH texnologiya universiteti Jahon tillari kafedrası Lingvistika
(ingliz tili) yo'nalishi 1-bosqich magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17855682>

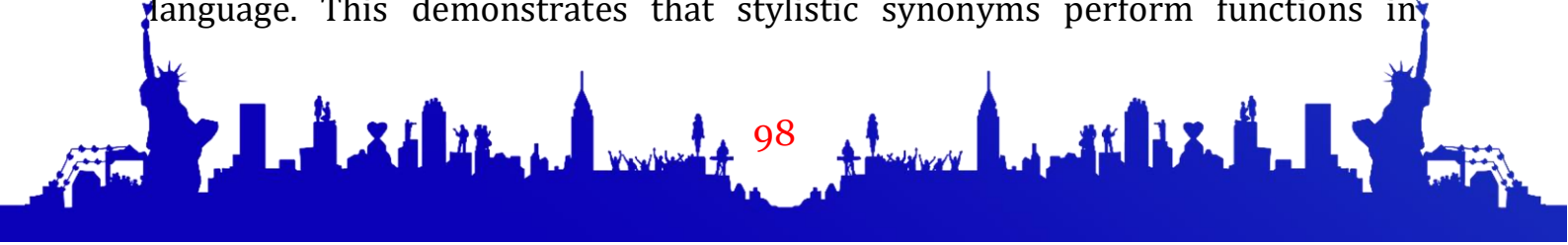
Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida stilistik sinonimlarning shakllanish manbalari, ularning funksional-uslubiy vazifalari hamda madaniy kommunikatsiyadagi o'rni tahlil qilinadi. Ikkala tilda sinonimiyaning til tizimidagi roli, milliy dunyoqarash bilan bog'liq jihatlari va uslubiy farqlari qiyosiy yondashuv asosida yoritilgan. Tadqiqot natijalari stilistik sinonimlarning nafaqat til boyligini ko'rsatishi, balki madaniy qadriyatlar va nutqiy odobning muhim aks ettiruvchisi ekanini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida sinonimik qatlamning shakllanishi jamiyatning ijtimoiy-madaniy evolyutsiyasi, tarixiy ta'sirlar, tilning tashqi aloqalari va ichki taraqqiyot dinamikasi bilan chambarchas bog'liqligi aniqlanadi. Ingliz tilidagi formal-informal sinonimlarning aniq tabaqalanishi hamda o'zbek tilidagi obrazlilikka asoslangan sinonimik qatorlar har bir tilning o'ziga xos mental dunyoqarashini ifodalaydi. Bu esa stilistik sinonimlarning kommunikativ jarayonda mazmunning nozik qirralarini yetkazish, muloqot jarayonida hurmat, masofa va emotsional ohangni belgilash kabi vazifalarni bajarishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *sinonimiya, stilistik sinonim, ingliz tili, o'zbek tili, madaniy kommunikatsiya, funksional uslub, ekspressivlik.*

Annotation

This article analyzes the sources of formation, functional-stylistic roles, and the place of stylistic synonyms in cultural communication in both English and Uzbek. The role of synonymy in the language system, its relation to national worldview, and stylistic differences are highlighted using a comparative approach. The research results confirm that stylistic synonyms not only reflect the richness of the language but also serve as important markers of cultural values and speech etiquette. Furthermore, the study shows that the formation of the synonymic layer is closely linked to the socio-cultural evolution of society, historical influences, external language contacts, and internal developmental dynamics. The clear stratification of formal-informal synonyms in English and the imagery-based synonymic series in Uzbek reflect the unique mental worldview of each language. This demonstrates that stylistic synonyms perform functions in

communication such as conveying subtle nuances of meaning and indicating respect, social distance, and emotional tone in interaction.

Keywords: *synonymy, stylistic synonym, English language, Uzbek language, cultural communication, functional style, expressiveness.*

Аннотация

В данной статье анализируются источники формирования стилистических синонимов, их функционально-стилистические роли и место в культурной коммуникации на английском и узбекском языках. Рассматривается роль синонимии в системе языка, её связь с национальной картиной мира и стилистические различия с использованием сравнительного подхода. Результаты исследования подтверждают, что стилистические синонимы отражают не только богатство языка, но и являются важными маркерами культурных ценностей и речевого этикета. Кроме того, установлено, что формирование синонимического слоя тесно связано с социокультурной эволюцией общества, историческими влияниями, внешними языковыми контактами и динамикой внутреннего развития языка. Четкая стратификация формальных и неформальных синонимов в английском и основанные на образности синонимические ряды в узбекском языке отражают уникальное ментальное мировосприятие каждого языка. Это показывает, что стилистические синонимы выполняют в коммуникации функции передачи тонких смысловых оттенков, обозначения уважения, социальной дистанции и эмоциональной окраски.

Ключевые слова: *синонимия, стилистический синоним, английский язык, узбекский язык, культурная коммуникация, функциональный стиль, экспрессивность.*

Stilistik sinonimlar bir-biriga yaqin ma'noni bildirsa-da, ular turli ekspressivlik darajasi, uslubiy bo'yoq, qo'llanish sohasi va emotsional yuklama bilan ajralib turadi (Crystal, 2008). Sinonimlarning bunday xilma-xilligi tilning semantik imkoniyatlarini kengaytiradi va nutqning mazmunan aniqligini ta'minlaydi. Masalan, ingliz tilida ask-question-interrogate qatori mavjud: ask — neytral, question — rasmiyroq, interrogate — keskin ohangdagi, huquqiy yoki harbiy kontekstdagi sinonimdir. O'zbek tilida yuz-chehra-aft qatori mazmunan yaqin bo'lsa-da, aft so'zi salbiy bo'yoqqa ega, chehra esa kitobiy va betaraf birlikdir. Shu tariqa stilistik sinonimlar so'z tanlash jarayonida kontekstga moslikni ta'minlab, nutq egasiga ma'no nozikliklarini aniq ifodalash imkonini beradi. Ular orqali tinglovchi yoki o'quvchi harakat, holat yoki predmetni yanada ravshan tasavvur qilishi mumkin.

Ingliz tilida sinonimik qatlamning kengligi tarixiy va ijtimoiy jarayonlar bilan bog'liq.

– Germancha qatlam: oddiy, so'zlashuvga yaqin birliklar (*begin, child, answer*).

– Norman (fransuz) qatlam: rasmiy, kitobiy birliklar (*commence, infant, response*).

– Lotincha-yunoncha qatlam: ilmiy va terminologik sinonimlar (*initiate, juvenile, interrogation*).

Bu uch qatlam bir ma'no atrofida turli uslubiy darajadagi sinonimlarning shakllanishiga olib kelgan. Masalan: *start – begin – commence – initiate* kabi qator ingliz tilining tarixiy ko'p manbaliligini yaqqol namoyon etadi (Baugh & Cable, 2013).

O'zbek tilida sinonimlar turkiy ildizlar asosida shakllangan bo'lsa-da, arabcha, forsha va ruscha qatlamlar ularga qo'shimcha uslubiy rang-baranglik bergan (Rahmatullayev, 1996). Masalan: *go'zal – chiroyli – latofatli – dilkash* kabi qatorlarda turkiy, arabcha va forsha birliklar uyg'unlashgan. O'zbek tilidagi sinonimlarning muhim qismi xalq og'zaki ijodi, maqollar, dostonlar, shevalar va badiiy adabiyot orqali boyigan. Shu sababli ular ko'pincha obrazli, hissiy va emotsional boy bo'ladi. Stilistik sinonimlarning tanlanishi muloqotning uslubiga, maqsadiga, auditoriyasiga bog'liq.

Rasmiy uslub

– Ingliz tilida formal leksika: *request, require, assist, participate*.

– O'zbek tilida kitobiy birliklar: *murojaat qilmoq, talab etmoq, ishtirok etmoq, madad bermoq*.

Bu til vositalari rasmiylik, aniqlik va protokollikni ta'minlaydi (Hall, 2005).

Badiiy uslub

Badiiy matnlarda sinonimlarning obrazlilik darajasi yuqori bo'ladi.

– Inglizcha: *glimmer – shine – sparkle – shimmer*.

– O'zbekcha: *yal-yal yonmoq – lovullamoq – chaqnamoq – jilvalanmoq*.

Bu sinonimlar obraz yaratish, muhitni tasvirlash, personaj holatini ko'rsatishda beqiyos vositadir.

So'zlashuv uslubi

Kundalik muloqotda sodda, qisqa, emotsional birliklar ishlatiladi.

– Inglizcha: *kid – child, guy – man, fix – repair*.

– O'zbekcha: *bola – chakki, odam – kishi – bola-chaqa, tuzatmoq – to'g'rilamoq – yasaymoq*.

Bu sinonimlar samimiylik va erkin muloqot muhiti yaratadi.

Til va madaniyat o'zaro ta'sirga ega bo'lgani uchun sinonimlar millatning dunyoqarashi va qadriyatlarini ham aks ettiradi.

Ingliz madaniyatida

Ingliz jamiyatida yumshoq ifoda (euphemism) keng va barqaror qo'llaniladigan til hodisasi bo'lib, u ijtimoiy muloqotda muloyimlik, diplomatiya va bevositalikdan qochish tamoyillariga asoslanadi (Lakoff, 1973). Bu ko'nikma ingliz madaniyatidagi *negative politeness* — ya'ni suhbatdoshning shaxsiy hududiga tajovuz qilmaslikka qaratilgan strategiyaning amaliy ko'rinishidir (Brown & Levinson, 1987). Masalan:

- **die** → **pass away**,
- **old** → **senior**,
- **prison** → **correctional facility**,
- **jobless** → **between jobs**,
- **blind** → **visually impaired**.

Bunday stilistik sinonimlar insonni ranjitmaslik, muloqotni yumshoq ohangda davom ettirish, ijtimoiy masofani saqlash va rasmiy-neytral muhitni yaratish uchun xizmat qiladi. Ingliz tilidagi yumshoq sinonimlar ko'pincha rasmiy, byurokratik va ommaviy axborot vositalarida qo'llanadi. Bu esa ingliz madaniyatining pragmatik ehtiyotkorlik va "face-saving" tamoyillarini aks ettiradi.

O'zbek madaniyatida

O'zbek tilidagi sinonimlar tanlovi ko'proq milliy dunyoqarash, obrazli fikrlash, hissiy-ekspressiv ifoda va hurmat-izzat tamoyillari bilan chambarchas bog'liq. O'zbek madaniyatida *positive politeness* — ya'ni samimiyatni kuchaytirish, yaqinlikni bildirib o'tish va emotsional iliqlik yaratish muhim rol o'ynaydi. Shu bois sinonimlar ko'pincha obrazli, hissiy va badiiy bo'yoqdorlikka ega:

- **o'ldi** → **vafot etdi, olamdan o'tdi, rihlat qildi**,
- **yig'ladi** → **xo'ngilladi, hiqqilladi, yelkaları silkinib yig'ladi**,
- **charchadi** → **tinkasi quridi, holdan toyadi, madori quridi**,
- **quvondi** → **shodlandi, yayradi, ko'ngli yorishdi**.

Bu jarayonda xalq og'zaki ijodi, maqol-matal, dostonlar, mumtoz adabiyot va shevalar muhim manba hisoblanadi. O'zbek tilida emotsiyaning ochiq ifodalanishi, tasviriylik va poetiklik kommunikatsiya madaniyatining ajralmas qismidir (Suyunov, 2015). Natijada sinonimlar ko'pincha muloqotda mehr, hurmat, samimiyat va milliy tasviriylikni ifodalash uchun qo'llanadi.

Har ikki tilda sinonimlar til tizimining leksik boyligini, ya'ni lug'at tarkibining kengligi va funksional imkoniyatlarini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan

biridir.

– Sinonimik birliklar ma’no nyuanslarini ifodalash, semantik differensiasiyani aniq ko’rsatish hamda nutq mazmunini noziklashtirishga xizmat qiladi.
– Uslubiy variantlarning mavjudligi nutqning funksional moslashuvchanligini oshirib, matnning janrga, kommunikativ vazifaga va adresatga muvofiqligini ta’minlaydi (Halliday, 1994).

– Madaniy qadriyatlar, ijtimoiy an’analar va nutq odobi har ikki tilda sinonim tanloviga bevosita ta’sir qiladi, bu esa til va madaniyatning o‘zaro uyg‘unligini tasdiqlaydi (Kramsh, 1998).

– *Ingliz tilida* sinonimlarning uslubiy tabaqalanishi qat’iy darajalangan bo‘lib, ular formal, neytral va informal tiplar bo‘yicha aniq funksional chegaralarga ega. Bu holat ingliz jamiyatidagi ijtimoiy masofa, shaxsiy hududni qadrlash, diplomatik-ifodaviy ehtiyotkorlik va kommunikativ strategiyalar bilan izohlanadi (Brown & Levinson, 1987).

– *O‘zbek tilida* sinonimlarning obrazlilik, emotsional bo‘yoqdorlik, milliy tasviriylik va xalqona ifoda vositalariga boyligi ustunlik qiladi. Bu xususiyat xalq og‘zaki ijodi, badiiy adabiyot an’analari, milliy poetik tafakkur va metaforik dunyoqarash bilan bog‘liq (Karimov, 2017).

– Ingliz tilidagi sinonimlar ko‘p manbalilik (german, roman, yunon) sababli etimologik jihatdan qatlamlarga ajralgan, bu ularning uslubiy farqlanishini keskinlashtiradi (Baugh & Cable, 2013). O‘zbek sinonimlari esa asosan turkiy ildiz, arabcha-forscha kirishmalar, shuningdek shevalar va adabiy til taraqqiyoti orqali shakllangan bo‘lib, ularning semantik-uslubiy boyligi milliy madaniyatning tarixiy rivoji bilan uzviy bog‘liq (Rahmatullayev, 1996).

Xulosa

Ingliz va o‘zbek tillarida stilistik sinonimlar tilning estetik, ekspressiv va kommunikativ imkoniyatlarini sezilarli darajada boyituvchi lingvistik vosita sifatida alohida o‘rin egallaydi. Ular nafaqat leksik boylikning ko‘rsatkichidir, balki har bir tilning madaniy dunyoqarashi, qiymat tizimi, nutqiy odobi va jamiyatning kommunikativ strategiyalarini aks ettiradi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, tilning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy-madaniy ta’sirlar va tashqi tillar bilan aloqalar sinonimik qatlamning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatgan. Ingliz tilida sinonimlarning qat’iy formal–neytral–informal tabaqalanishi jamiyatdagi ijtimoiy masofa, diplomatiya va kommunikativ ehtiyotkorlik an’analarining lingvistik ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek tilidagi sinonimik qatorlarning obrazlilik, poetiklik va emotsional bo‘yoqdorlikka boyligi esa milliy mentalitet, xalqona tasviriylik va og‘zaki ijod an’analarining

davomiyligini ko'rsatadi. Shu bois stilistik sinonimlarni o'rganish nafaqat tilshunoslikning leksikologiya va stilistika bo'limlari uchun, balki madaniyatshunoslik, pragmalingvistika va tarjimashunoslik uchun ham dolzarb ilmiy vazifa sanaladi. Sinonimlarning madaniy va funksional xususiyatlarini chuqur tahlil qilish turli tillar vakillari o'rtasida samarali kommunikatsiya, madaniyatlararo muloqot va tarjima jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ayni paytda stilistik sinonimlar har bir jamiyatning til o'ziga xosligi, tafakkur uslubi va madaniy merosini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik fenomen sifatida kelajak tadqiqotlar uchun keng ilmiy istiqbollarni ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akhmanova, O. S. Lingvisticheskiy slovar'. – Moskva: KomKniga, 2010.
2. Crystal, D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. – Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
3. Baugh, A. C., & Cable, T. A History of the English Language. – Routledge, 2013.
4. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 1996.
5. Hall, E. T. Beyond Culture. – New York: Anchor Books, 2005.
6. Lakoff, R. Language and Woman's Place. – New York: Harper & Row, 1973.
7. Karimov, H. O'zbek tilida sinonimiya. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2017.
8. Brown, P., & Levinson, S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
9. Halliday, M. A. K. An Introduction to Functional Grammar. – London: Arnold, 1994.
10. Kramsch, C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
11. Suyunov, O. O'zbek tilida emotsional leksika. – Toshkent: Fan, 2015.

